

*Makalenin Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

*Geliş Tarihi / First Received: 22.12.2021

*Kabul Tarihi / Accepted: 08.02.2022

*Atrf Bilgisi: Yusoğlu, N. (2022). "Selma Rıza'nın Uhuvvet Romanındaki Kurgu Değişiklikleri".

Hars Akademi, 5 (1), 25-34.

*Citation: Yusoğlu, N. (2022). "Novel Fiction Changes In Selma Rıza's *Uhuvvet*". Hars Akademi, 5 (1), 25-34.

SELMA RIZA'NIN *UHUVVET* ROMANINDAKİ KURGU DEĞİŞİKLİKLERİ NOVEL FICTION CHANGES IN SELMA RIZA'S *UHUVVET*

*Nebahat YUSOĞLU**

Öz

İlk Türk kadın romancılarından biri olan Selma Rıza 1872 yılında İstanbul'da doğmuştur. Henüz yirmi yaşında iken yazdığı romanı *Uhuvvet*'i, Paris'e Jön Türklerin önde gelen isimlerinden ağabeyi Ahmet Rıza'nın yanına firar etmeden önce, kaybolma ihtimaline karşılık 1897 yılında tashih ve tebyiz ederek çoğaltmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a geri dönen Selma Rıza, değişen edebî atmosfer ve meşguliyetleri sebebiyle romanını bastırmamış veya bastıramamıştır. Uzun yıllar unutulmuş bu eseri bir hurda yığını arasında bulan Nebil Fazıl Alsan, sadeleştirerek 1999 yılında Kültür Bakanlığı Yayınları arasında yayınlamıştır. Alsan'ın 2009'da çıkan bir yangında vefat etmesinin ardından orijinal nüshası kaybolmuş veya yanmış olan *Uhuvvet*'in bir başka müellif nüshasıyla, şanslı bir tesadüf sonucu İ.B.B. Atatürk Kitaplığı dermesi arasında karşılaşmıştır.

Bu çalışmada Selma Rıza'nın *Uhuvvet* adlı romanının Nebil Fazıl Alsan edisyonu ile Atatürk Kitaplığı müellif yazması arasındaki kurgu ve konu farklılıkları karşılaştırılarak yazarın roman kurgusunda yaptığı değişiklikler ve bunların sebepleri incelenecektir. Böylelikle bir edebî eserin yaratım süreci içindeki çok yönlülük ve karmaşıklık ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: Selma Rıza, *Uhuvvet*, Novel, Fiction

* Dr. Araştırmacı Yazar, İstanbul, Türkiye, nebahatyusoglu@gmail.com / ORCID: 0000-0001-7197-8952.

NOVEL FICTION CHANGES IN SELMA RIZA'S *UHUVVET*

*Nebahat YUSOĞLU**

Abstract

Selma Rıza, known as one of the first Turkish female novelists, was born in 1872 in Istanbul. She had her novel *Uhuvvet* - the novel she wrote when she was just 20- edited, transcribed and copied in 1897 in case it was lost, just before she escaped to her brother Ahmet Rıza who was among the outstanding members of the Young Turks. She returned to Istanbul after the declaration of the second Constitution; however, due to her occupations and tense changing literary atmosphere, she didn't or couldn't publish her book. The novel was left forgotten for long years till Nebil Fazıl Alsan found it inside a scrape pile and simplified and published it along with the Ministry of Culture's publications in 1999. Following his death in a fire in 2009, the original copy was lost or burnt. Another original author copy found inside the collection of IBB Atatürk Library by a lucky coincidence.

In this text, Selma Rıza's *Uhuvvet*, Nebil Fazıl Alsan's edition and the copy found in the Atatürk Library will be analyzed in terms of fiction and topic, thus studying fictional differences and their reasons. This way the complexity and the versatility in the creation process of a literary work will be put forward.

Key Word: Selma Rıza, Uhuvvet, Novel, Fiction

* Dr. Research Writer, İstanbul, Turkey, nebahatyusoglu@gmail.com / ORCID: 0000-0001-7197-8952.

Giriş

İlk Türk kadın gazetecisi olarak tanınan Selma Rıza (Feraceli), 1872 yılında İstanbul’da doğmuştur. Babası İngilizlerle dostluk kurmasından¹ veya İngiliz modasına uygun giyinmesinden dolayı İngiliz Ali Bey² olarak tanınan, 1877 yılında ilk Osmanlı parlamentosunda görev yapmış Ali Bey’dir. Annesi, babasının Viyana’da diplomatlık yaptığı yıllarda tanıştığı Avusturya kökenli Naile Hanım’dır. Ağabeyi Ahmet Rıza’nın düşüncelerinden etkilenen Selma Rıza, Fransız İhtilali’nin sloganları olan eşitlik, kardeşlik ve hürriyet düşüncelerini 1892 yılında yazdığı tek romanı olan *Uhuvvet*’in satır aralarına yerleştirmiş ve toplumda kadının önündeki engellerin yine kadınların kardeşlikleri ile ortadan kalkacağına inandığı için romanına uhuvvet/kardeşlik ismini vermiştir.

Selma Rıza henüz yirmi yaşında iken yazdığı *Uhuvvet* adlı romanını bastır(a)madan 1898 yılında³ Paris’e firar etmiş ve burada Sorbonne Üniversitesi’nde eğitim görmüştür. Paris’te kaldığı yıllar boyunca İttihat ve Terakki Partisi’nin bilinen tek kadın üyesi⁴ olan Selma Rıza, Fransızca olarak basılan *Mechveret* ve Türkçe olarak basılan *Şûrâ-yı Ümmet* gazetelerinde çalışarak ilk Türk kadın gazeteci unvanını almıştır⁵. 1900 yılında Paris’te toplanan Uluslararası Kadın Kongresi’ne Jön Türkleri temsilen katılan Selma Rıza, “International Council of Women (ICW)” (Uluslararası Kadınlar Konseyi)nin şube açmamış olduğu ülkelerden sorumlu başkan yardımcılığını üstlenmiştir.⁶ 1908 yılında Meşrutiyet’in ilânı üzerine İstanbul’a dönen Selma Rıza, beş yıl kadar Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin genel sekreterliğini yapmıştır. Ağabeyi Ahmet Rıza ile birlikte Âdile Sultan Sarayı’nda “İnâs Sultânîsi” adıyla bir kız okulu açmak istemişse de muhalif çevrenin baskısı sebebiyle başaramamıştır. *Hanımlara Mahsus Gazete* ve *Kadınlar Dünyası* adlı dergilerde yazarlık yapmıştır. 1931 yılında İstanbul’da vefat etmiştir.

Uhuvvet

Selma Rıza, eserinin ilk sayfasında “*Halka yaranmak, namımı teşhir etmek maksadıyla değil ihvanıma bir yadigâr olmak üzere yazılmıştır*”⁷ diyerek romanını şahsi sebeplerden çok toplumu aydınlatma düşüncesiyle yazdığını dile getirir. Okumaya meraklı ve kendisini

¹ Taha Toros, “İlk Türk Kadın Gazeteci Selma Rıza”, *SkyLife*, Şubat, 1994.

² Eminalp Malkoç, “Doğu Batı Ekseninde Bir Osmanlı Aydını Ahmet Rıza: Yaşamı ve Düşünce Dünyası”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı:11, 2007, s.95.

³ Yaklaşık on yıl Paris’te yaşayan Selma Rıza, 1908 yılında İstanbul’a döndüğüne göre yurtdışına 1898 yılında yani yirmi altı yaşında çıkmış olmalıdır.

⁴ Özge Aydın, “Jön Türklerin Kadın Öncülerinden Selma Rıza Feraceli (1872-1931)”, *Türkiye Kış Günlüğü* 141/ Kış 2020.

⁵ Gülçin Oktay, “Selma Rıza’nın Uhuvvet Romanında “Toplumsal Cinsiyet” ve “Sınıf” Yapıları”, *Çanakakale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Bahar 2016, sayı:20.

⁶ Senem Timuroğlu, *Kanatlanmış Kadınlar Osmanlı ve Avrupalı Kadın Yazarların Dostluğu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020, s.129.

⁷ Selma Rıza, *Uhuvvet*, C. I, 1892.

geliştirmek istediğini *Uhuvvet* romanının yazılı olduğu defterlerdeki bir mektuptan anladığımız yazar, *Uhuvvet*’i 1892 yılında yazmaya başlamış 1897 yılında Paris’e ağabeyi Ahmet Rıza’nın yanına firar etmeden bir yıl önce henüz yayınlamadığı romanını aslını kaybetme ihtimaline karşılık muhtemelen yurt dışına çıkacağı için çoğaltmıştır.

Yazarın ilk gençlik yıllarında yazdığı *Uhuvvet*’i sonraki yıllarda gerek romanın yazıldığı yıllardaki şartların ve atmosferin değişmesi gerekse de mesleki ve politik kimliği sebebiyle yayınlamamış olduğunu dűřünebiliriz.

Romanı basılmadığı için zamanla unutulana Selma Rıza’yı edebiyat dűnyasına tekrar hatırlatan isim ise Nebil Fazıl Alsan’dır. Bir tesadűf sonucu hurda kâğıtlar arasında *Uhuvvet* romanının el yazısıyla yazılmış metni ile karşılaşan Alsan, eserle karşılaşma hikâyesini řu sözlerle anlatır:

*“Garip bir tesadűf sonunda elime geçen, iki eski okul defterine el yazısı ile yazılmış bir roman müsveddesi arasında yine el yazısıyla yazılmış soluk iki sayfa yazıyı okumuş olmasaydım bu iki defteri kaldırıp bir kenara atacak, kim bilir belki de bu yaptığım hareketle hem bu roman hem de yazarı geçmişin karanlıklarına, bilinmezliklerine gömölüp kalacaklardı.”*⁸

Nebil Fazıl Alsan, Selma Rıza’nın kendi el yazısıyla yazdığı romanını 1999 yılında Kültür Bakanlığı Yayınları arasında sadeleştirilmiş olarak yayınlarken Selma Rıza’yı ilk kadın romancılar arasındaki haklı yerine taşır. Ancak 2009 yılında çıkan bir yangında⁹ hayatını kaybeden Nebil Fazıl Alsan’ın elindeki orijinal iki ciltlik *Uhuvvet* yazması bu yangın sırasında kaybolur veya yanar. şanslı bir tesadűf sonucu İ.B.B. Atatürk Kitaplığı dermesi içinde romanın bir başka müellif yazmasının ortaya çıkmasıyla *Uhuvvet* romanının orijinal bir metnine ulaşma şansımız oldu. Ancak biri sadeleştirilmiş diğerisi ise bizzat yazarın kendi eliyle yazdığı müellif metni arasında yapılan karşılaştırmalı okumalar sonucunda Selma Rıza’nın eserinin bazı bölümlerini çıkararak roman kurgusunda değişiklik yaptığı görűldü. Bu yazının ortaya çıkış gayesi Nebil Fazıl Alsan’ın sadeleştirerek yayınladığı *Uhuvvet* romanı ile İ.B.B Atatürk Kitaplığı’nda mevcut olan müellif yazmasını¹⁰ karşılaştırarak yazarın konu ve kurguda yaptığı değişiklikleri ortaya koymak ve bunu yapma sebeplerini tespit etmektir.

⁸ Nebil Fazıl Alsan, *Uhuvvet*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.VII.

⁹ <https://www.biyografya.com/biyografi/8955>

¹⁰ Atatürk Kitaplığı’nda iki cilt defter halinde bulunan *Uhuvvet* romanının müellif nüshası tarafımızca yayına hazırlanmaktadır.

Uhuvvet Romanının Edisyonları Arasındaki Farklar

Çalışmaya önce iki romandan hangisinin tarihinin daha eski olduğu sorusunu sorarak başlamanız gerekir. Nebil Fazıl Alsan edisyonunda romanın sonunda “Makriköy 1892” tarihi mevcuttur. Buna rağmen romanın önsözünde Alsan, romanın beş yılda yazıldığını ve 1897 yılında bitirildiğini belirtir:

“Nitekim, beş yılda tamamladığı romanını 1897 yılında yazıp bitirdiği zaman, ailesinin çok buhranlı günler geçirdiği bir zaman dilimine rastlamış, ağabeyi Ahmet Rıza Bey'in, Paris'te yayımladığı (Meşveret) gazetesi II. Abdülhamit'in Fransa hükümetine yaptığı baskı ile kapatılmış, Ahmet Rıza çok zor durumda kalarak, gazetesini İsviçre'ye taşımak zorunda kalmıştı. Bütün üst üste gelen olaylar, Selma Rıza'yı çok etkilemiş, yazdığı romanı bile ihmal ettirmişti. Böylece bu gailer içinde (Uhuvvet) de bir köşeye atılıp unutuldu”. (Alsan, 1999, s. IX)

Romanın başında Selma Rıza'nın yeni yıl münasebetiyle kendine yazdığı mektup veya notta ise tarih 1895'in son günü ile 1896'nın ilk gecesidir. Atatürk Kitaplığı müellif yazmasında ise Selma Rıza, *Uhuvvet* romanının birinci cildinde eserin başına “*Makriköyü fi 15 Nisan 1308 /27 Nisan 1892 Pazartesi-8 Bahar-ı Sani 1270*” tarihini atarak eserinin yazıma başlayış tarihini 27 Nisan 1892 olarak kaydeder. İkinci cildin sonunda bitiş tarihini ise “*Makriköyü fi 22 Kanunisani 1308/3 Şubat 1893 Cuma*” olarak verir. Yine ilk cildin başında daha koyu kalemle yazılmış bir başka notta ise “***Bu defterlerin muhteviyatını tashih ve tebyiz ettim. Ancak asıllarının zayı' olmaması için muhafazalarını elzem görüyorum.***

Makriköyü fi 27 Nisan 1897 Selma” notuyla imzasını atarak romanının kaybolması ihtimaline karşın 1897 yılında çoğalttığını kaydeder. Bu nottan anlaşıldığına göre Selma Rıza ilk taslağın içeriğini temize çekerken düzeltmeler yapmış ve her şeye rağmen aslını veya asıllarını da saklama gereği duymuştur.

Tüm bu veriler ışığında *Uhuvvet*'in iki metninden hangisinin prototip metin olduğunu Nebil Fazıl Alsan'ın verdiği kafa karıştırıcı bilgilerden dolayı yazılış tarihlerinden tespit etmek pek mümkün görünmemektedir. Ancak her iki metinde de olay örgüsünü karşılaştırarak kurgu farklılıklarındaki sebepleri anlamaya çalıştığımızda durum başka bir boyut kazanmaktadır. Her iki metinde de olaylar bir noktaya kadar hemen hemen aynıdır.

Romanın birinci cildinde birbirlerini seven Adil ve Sabiha'nın kavuşmama hikâyesini okuruz. Adil, Sabiha'yı istemesi için annesini Sabiha'nın ailesine görücü gönderdiği zaman annesi Dilber Hanım, Sabiha'yı çok beğendiği için küçük oğlu Adil'e değil de büyük oğlu Mürşit'e uygun görür. Etrafındaki halayıklarla işbirliği yaparak Adil ile Sabiha'nın arasını bozar ve aile zoruyla da olsa Sabiha'yı Mürşit'e nikâhlar. Sevdği kızın kendisine değil de ağabeyine istendiğini duyan Adil, bu duruma çok kızarak Avrupa'ya sefaret görevlisi olarak gider ve on yıl boyunca dönmez. Döndüğü zaman da annesine soğuk davranmaya devam eder. Bir kız için oğlunun kendisine kötü davranmasını anlayamayan Dilber Hanım, Adil ile

Sabiha’nın birbirlerini unutamadıklarını düşünerek aralarında bir şey olduğundan şüphelenir. Zamanla şüpheleri kanaate dönüşür ve uydurma delillerle Sabiha’ya iftira atarak Mürşit’in Sabiha’yı boşamasını sağlar. Sabiha, Adil Avrupa’dan döndükten sonra doğan kızı Meliha ile beraber evden atılır. Uğradığı haksızlığa dayanamayarak hastalanan Sabiha, ölmeden önce kızını Adil’e teslim eder. Adil, yanında yeğeni olduğu halde bir vapura binerek İstanbul’a son kez bakar. Her iki metinde de anlatılan olaylar buraya kadar ortaktır. Ancak Alsan edisyonunun yüz yetmiş beşinci sayfasından iki yüz otuz beşinci sayfasına kadar ki bölüm yani on dördüncü, on beşinci ve on altıncı bölümlerdeki olaylar Atatürk Kitaplığı yazmasında mevcut değildir. Bu bölümlerde ne anlatıldığına kısaca bakarsak on dördüncü bölümde Adil ile Meliha’nın Beyrut Limanı’na varışları ve Beyrut’un zenginlerinden Adil’in Paris’ten okul arkadaşı Kasım Elganım’in babası Seyit Ahmet Elganım’in konağında misafir edilmeleri ve Seyit Ahmet’in isteğiyle onun konağına yerleşmeleri anlatılır. On beşinci bölümde ise olaylar romanın diğer bölümlerine nispeten çok hızlı ilerler. Meliha’yı nüfusuna geçiren Adil, onu Beyrut Amerikan Koleji’ne yatılı olarak kaydeder. Okul arkadaşı Cezayir milliyetçisi Kasım’ın tutuklanma haberini Cezayir’de çıkan *El Müstakim* gazetesinden okuyan Adil, onunla arkadaşlığını ve onun milliyetçiliğini hatırlar. Sonraki bölümde Kasım’ın başına gelenleri hep gazete haberleri üzerinden takip eder. *Parisien* adlı gazeteden Kasım’ın askerlerden kaçtığını öğrenen Adil, bu haberi baba Ahmet Elganım’dan saklamak istese de başaramaz. Bu arada Meliha koleji bitirir. Adil, onu eğitimini tamamlaması için Paris’e gönderir. Kasım Elganım ise birkaç yıl sonra sahte pasaportla İngiltere’ye gitmeye çalışırken Fransız askerleriyle girdiği bir çatışmada öldürülür. Ahmet Elganım ise bu haber üzerine rahatsızlanarak ölür. Mallarına evkaf dairesi el koyacakken bıraktığı vasiyetnamesi ile parasının bir kısmını hizmetçilerine ve Meliha’ya, büyük bir kısmını da Adil’e bırakır. Hisse senetlerinin geliri ile İstanbul’da kendi adına bir kimsesizler okulu açılmasını vasiyet eden Ahmet Elganım, mülklerinin gelirini de bu okula bağışlar. Romanın on altıncı bölümünde ise Meliha’nın Paris Devlet Üniversitesi’nde felsefe bölümünü birincilikle bitirmesi ve tekrar Beyrut’a dönüşü anlatılır. Meliha ile Adil, beraberce İstanbul’a dönme hazırlıkları yaparlarken Adil rahatsızlanır. Ölmeden önce Meliha’dan, Beyrut’taki tüm mülkleri satarak İstanbul’a dönmesini ve Ahmet Elganım’in vasiyetini yerine getirmesini ister. Aynı zamanda İstanbul’a gittiğinde ismini ve kılığını değiştirmesini vasiyet ederek Sitti Zeliha Bint-ül Ganim adını kullanmasını ister. Amcası Adil’in ölümünden sonra Meliha, uşağı Fatin’i İstanbul’a göndererek Kadıköy’de bir konak inşa ettirir. Daha sonra tüm hazırlıklarını yaparak maiyetiyle beraber Beyrut’tan ayrılarak İstanbul’a yola çıkar.

Yukarıda kısaca özetlediğimiz bölümler Atatürk Kitaplığı müellif yazmasında mevcut değildir. Selma Rıza, bu bölümleri daha sonraki metinden çıkarmış gibidir. Peki, Selma Rıza, *Uhuvvet* romanının sadece bu üç bölümünü sonraki metinden neden çıkarmış olabilir? Bunun en önemli sebebinin romanın ikinci cildinde bahsi hiç geçmeyen Cezayir milliyetçisi Kasım Elganım karakteri olduğunu düşünebiliriz. *Uhuvvet* romanında çıkarılan bölümlerdeki Cezayirli Kasım’ın hem Fransızlara hem de Türklere karşı çıkan bir vatansever olarak

resmedilmesi ve özgürlük, eşitlik, milliyetçilik duygularının romanda övücü sözlerle yüceltilmesi, çok uluslu bir yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu’nda pek hoş karşılanacak bir durum değildir:

“Elganim Ailesi, Cezayir’in çok eski bir hanedanı olup, üyelerinin, Cezayir’in Osmanlı İmparatorluğuna bağlı bulunduğu zamanlarda bile koyu milliyetçilik hisleriyle, bağlı oldukları devlet aleyhine birçok uygunsuz hareketlerde bulunmuşlar ve çoğu ömürlerini başka memleketlere sürgün edilerek geçirmişlerdir.” (Alsan, 1999, s.192)

Ahmet Rıza’nın Türk-Yunan Harbi (1897) sırasındaki Girit isyanını destekleyici yazılarını tekdize yanaşmaması üzerine İttihat ve Terakki Cemiyeti’nden çıkarıldığını¹¹ göz önüne alırsak sonraki Selma Rıza’nın bu bölümü ağabeyine zarar vermekten çekindiği için çıkardığı da düşünülebilir.

Diğer yandan Ahmet Rıza’nın yıllardır Paris’te yaşadığını göz önüne alırsak Selma Rıza’nın Fransız sömürgeciliđine¹² dair yazdıkları da ağabeyinin Paris’teki konumunu da tehlikeye düşürebilecek niteliktedir:

Adil, bu uzun haberi okuduktan sonra hayallere daldı. Fransa’da üniversitede iken, Kasım’la nasıl arkadaş olduğunu hatırladı. Kasım çok cana yakın ve kanı sıcak bir gençti. Yalnız köklü bir terbiyesi gereği, ailesinden aldığı koyu milliyetçilik hissini bir türlü yenemiyor, ülkesinin başka milletlerin elinde inlemesine dayanamıyordu. Milletinin özgürlüğü için çalışmaya yemin etmiş, üniversite tahsilinin bitmesini dört gözle bekliyordu. Bunun için Sosyal Bilgiler Fakültesini seçmişti. Bir gün memleketinin boyunduruk altından kurtulup özgürlüğe kavuşacağına inanıyordu. Üniversiteyi bitirince bu gaye için çalışacaktı. İnsanlar, insanca yaşasın... Hareketlerinde özgür olsun. Hep bu ülkü ile çalışan ailesinin bu uğurda birçok felakete uğradığına esefleniyordu.”(Alsan, 1999, s.192)

Ahmet Rıza’nın İttihat ve Terakki Partisi içindeki şiddet karşıtı rolü de¹³ Fransızlarla silahlı çatışmaya giren Cezayir milliyetçisi Kasım karakterinin daha sonra romandan çıkarılmasına sebep olmuş olabilir.

¹¹ “Ziyad Ebuzyyad, Ahmet Rıza”, , TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 2, İstanbul, 1989, s.125

¹² Ahmet Rıza’nın tesirinde kaldığı Robinet ve Auguste Comte gibi pozitivistler Fransa’nın Cezayir’i işgal etmesine ve sömürgeciliğe karşı olmalarına rağmen bu düşünceleriyle sömürgecilik taraftarı Fransız aydınları arasında azınlıkta kalırlar.

Bakınız: Enes Kabakçı, “Bir Yeniden Yorumlama Örneği: Ahmet Rıza’nın “Pozitivizm”i”, *Sosyoloji Dergisi*, sayı:28, 3. Dizi, 2014/1, s.41.

¹³ Ahmet Rıza (1858-1930) İttihat ve Terakki Cemiyeti üzerindeki ağırlığıyla ve Meşrutiyet’in ilanı için verdiği mücadele ile bir sembol isimdir. Ahmet Rıza, İttihat ve Terakki içinde şiddete karşı çıkarak II. Abdülhamid’e suikast girişimine itiraz etmiştir. Prens Sabahattin’in başını çektiği “müdahaleciler” İngiltere, Fransa ve Rusya’nın desteğiyle padişaha karşı mücadele etmek isterlerken Ahmet Rıza, “adem-i müdahaleci” olarak ısrarla onlara karşı gelir. Ancak 1907 yılında Ahmet Rıza’nın başkanlığında yapılan toplantıda Ahmet Rıza şiddet karşıtı düşüncelerini kabul ettiremez sonunda İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Selanik grubu üyeleri

Selma Rıza’nın babası tarafından evden kovulmuş zavallı, küçük bir çocuk olan Meliha’yı, ayakları yere basan eğitimli bir genç kadın olarak Zeliha Bint-ül Ganim’e dönüştürme safhalarını ikinci metinde romanından çıkarmasının bir diğer sebebi ise herkesin hayran olduğu gizemli bir kadın karakter yaratma isteği de olabilir:

“Romanlarda kadın karakterler gizemleştirilirler. Bu gizemleştirme, kadınların kendileri tarafından yapılan bilinçli bir algı yaratma edimi değil, çevreleri, özellikle erkek karakterler tarafından onlara yüklenen bir niteliktir. Bu, erkeğin kadına olan bakışındaki merak duygusunu tetikleyen, hatta zaman zaman onu bir fetiş nesnesi haline getirecek kadar saplantusal bir bakış açısına yol açan bir özelliktir. Gizemlilik elbette kadın karakterleri estetez etme amacını da taşımaktadır. Fakat sadece bu amaçla kullanılmadığı, salt estetik bir güdüyle karakterlere atfedilen bir özellik olmadığı da açıktır. Gizemlilik, anlaşılmaya ihtiyaç duyan kadını yansıtır. Ya çevresi tarafından anlaşılammaması ya arada kalmışlık durumu, karakterlerin içine kapanmalarına ve gizemli bir görünüme bürünmelerine neden olur. Kimi zaman da toplumun ilerisinde olan kadının huzursuzluğu ruh haline bu şekilde yansır”¹⁴

Alsın edisyonunda Meliha’nın annesinden ayrıldıktan sonra kendisini nasıl yetiştirdiği sorularına cevap verilirken¹⁵ Atatürk Kitaplığı metninde Meliha’nın Zeliha Bint-ül Ganim’e dönüşme süreci muallakta bırakılarak okuyucuyu meraklandırılır. Bu şekilde Meliha, romantik macera romanlarında olduğu gibi haksızlığa uğrayarak bir şekilde yok edilip ezildikten sonra küllerinden doğan bir Anka kuşu gibi tekrar yücelirken amcası Adil’in akibeti ise belirsiz bırakılarak hikâyenin merak dozu artırılır.

Roman kahramanlarının fiziki portreleri ve tasvirleri birçok okuyucu için önemsiz bir konu gibi görünse de hikâyenin kurgusu ve olay akışı içerisinde yön değiştirici, önemli rolleri vardır. *Uhuvvat* romanında da olay örgüsünde çok önemli bir yeri olan fiziki bir özellik olan saç rengi ile hikâyenin sonraki gidişatını değiştirecek düğümün atıldığını görürüz. Romanın ilk bölümünde kayııvalide Dilber Hanım ile halayıklar Meliha’nın siyah saçından dolayı sarışın Mürşit’in değil de siyah saçlı Adil’in çocuğu olduğuna hükmederler:

“Gözleri, ağzı, çenesi aynen annesi ise de renginin o tatlı, o güzel beyazlığıyla hiç münasip düşmeyen siyah saçları kime çekmiş?!” (Alsın, 1999, s.108)

vasıtasıyla Makedonyalı Türk subaylar kendi safına katılır. Bu subayların ayaklanarak İstanbul üzerine yürümesiyle II. Abdülhamid yönetimden çekilmek zorunda kalır. Ziyad Ebüzziya, a.g.m., s.125.

¹⁴ Ayşegül Utku Günaydın, *Kadınlık Daima Bir Muamma Osmanlı Kadın Yazarın Romanlarında Modernleşme*, Metis Yayınları, İstanbul, II. Baskı 2018, s.118-119.

¹⁵ Gülsemın Hazer, Meliha’nın yetişmesi ile ilgili řu bilgileri verir: “Birinci bölümün ikinci kısmı olarak nitelendirilebilecek olan bölüm Meliha’nın -kaderi annesine benzemesin diye- hayata hazırlandığı dönemi kapsar. Romanın asıl iletisinin açığa çıkmasına yardımcı olan gelişme ve olgunlaşma bu bölümde hikâye edilmektedir. Kendisine ideal ölçülerde yetişme imkânı sunulan Meliha, hem İstanbul hanımları için hem de geride bıraktığı kız kardeşleri için örnek bir kadın haline gelme sürecini olay örgüsünün bu bölümünde tamamlar.” “Selma Rıza’nın Uhuvvat Romanında Kurmaca Yapı”, *Turkish Studies*, Volume 6/3 Summer 2011, s.879-880.

“Dilber Hanım oğluna yaklaştı. Madalyondan çıkarmış gibi iki parça saç göstererek:

_ Bunları da gör bari... biri Adil'in.. biri Meliha'nın... Biri birine ne kadar da benziyor!...”(Alsan,1999, s.128)

Bu zanlarla Sabiha'yı suçlayacak hiçbir delil bulamamalarına rağmen Mürşit'in Sabiha'yı boşamasına sebep olurlar. Oysa Alsan edisyonunun ilerleyen bölümlerinde Selma Rıza, bu ayrıntıları unutmuşçasına on dördüncü bölümün ilk sahnesinde:

“Beyrut Limanı'na yanaşan bir Fransız gemisinde 40-45 yaşlarında gözükür sarışın, ince bıyıklarının uçları yanaklarına kıvrılmış Adil ile dokuz-on yaşlarında sarı saçlı koyu mavi gözlü, çok alımlı bir kız çocuğu olarak...” (Alsan, 1999, s. 175)

Diyerek Meliha'yı ve Adil'i sarışın olarak tasvir eder. Romanda sarı bıyıklarını buran tek karakter Kamer Hanım'ın gözünden anlatılan Sabiha ile Mürşit'in oğulları Selim'dir. Meliha da zaten diğer kardeşlerine benzemediği için Adil'in çocuğu zannedilmiştir. Romanın olay örgüsünde son derece önemli yeri olan böyle bir ayrıntının Selma Rıza tarafından daha sonra fark edilerek romanın inandırıcılığına zarar vermemek için ayıklanmış olması akla yakın gelmektedir.

Buna benzer bir diğer çelişki ise yazarın tüm roman boyunca hassasiyetle kullandığı üçüncü kişi anlatımından uzaklaşarak sadece bir kez kendi ağzından hikâyeyi anlattığı bölümde karşımıza çıkar: “Bu yukarıdan beri saydığım anılar, bu bir gecenin uykusuzluğu içinde Meliha'nın hatıralarından gelip geçmişti. Uykusuzluktan gözleri yandığı halde, uyuyamadı.” (Alsan, 1999, s.228)

Selma Rıza, bu anlatım dilindeki kaymayı da sonraki metinde fark ederek onu da hikâyeden çıkartmış gibidir.

İki metin arasındaki farklılıklar sadece bu bahsedilen bölümlerin atılması ile sınırlı değildir. Atatürk Kitaplığı müellif yazmasında romanın sonunda Zeliha/Meliha, ikinci cildin sonunda kardeşlerini tekrar bulmasına rağmen onlara kendi kimliğini açıklamaz. Sadece kardeşliği övücü sözlerle yetinir: “_ Ey numune-i şeşkat ve meştur-u hüsn-ü ahlak olan kardeşler!...Saadet ancak.. Muhabbet.. Uhuvvet ile kaimdir!.. Birbirinizi seviniz! Çünkü lezzet-i hayat da ancak bundan ibarettir.” (Atatürk Kitaplığı Yazması, C. II, s.199)

Oysaki Nebil Fazıl Alsan basımında Zeliha, kardeşlerine kim olduğunu açıklayarak Merzukizade kardeşlerin yıllar sonra bir araya gelmesinin saadetini okuyuculara yaşatır.

Sonuç

Selma Rıza, bastır(a)madığı 27 Nisan 1892 yılında yazmaya başladığı ve 3 Şubat 1893 yılında yazımını bitirdiği *Uhuvvet* romanını 1897 yılında asıllarını kaybetmekten korktuğu için tashih ve tebyiz ederek çoğaltmış bunu yaparken asıllarını da saklamayı uygun görmüştür. 1999 yılında Nebil Fazıl Alsan edisyonunun bu romanın ilk prototipi olduğu, üzerinde değişiklik yapılarak düzeltilen metnin ise İ.B.B Atatürk Kitaplığı yazmaları arasında bulunan müellif yazması olduğu kanaatindeyiz. Yazar, ilk metindeki üç bölümü daha sonra tashih edilen metinden çıkararak hem siyasi düşüncelerinin o günün hâkim anlayışıyla çatışmasından kaçınmış hem de romanının inandırıcılığına zarar veren ve romancılık tekniğine uymadığını düşündüğu kısımları metinden atarak daha derli toplu ve düzenli bir eser yazmıştır. Selma Rıza, böylelikle çağının roman ölçütlerine göre daha az didaktik ve daha ucu açık bir roman kaleme alarak romancılığında kendisini geleneksel çizginin dışına taşımayı başarmıştır.

KAYNAKÇA

- Alsan, Nebil Fazıl, *Uhuvvet*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- Aydın Özge, “Jön Türklerin Kadın Öncülerinden Selma Rıza Feraceli (1872-1931)”, *Türkiye Kış Günlüğü* 141/ Kış 2020.
- Ebuzziyad, Ziyad, “Ahmet Rızâ”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul, 1989
- Günaydın, Ayşegül Utku, *Kadınlık Daima Bir Muamma Osmanlı Kadın Yazarın Romanlarında Modernleşme*, Metis Yayınları, İstanbul, II. Baskı 2018.
- Hazer, Gülsemin, . “Selma Rıza'nın Uhuvvet Romanında Kurmaca Yapı”, *Turkish Studies*, Volume 6/3 Summer 2011.
- Kabakçı, Enes, “Bir Yeniden Yorumlama Örneği: Ahmed Rıza'nın “Pozitivizm”i”, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, Sayı:28, 2014/1.
- Malkoç, Eminaalp, “Doğu Batı Ekseninde Bir Osmanlı Aydını Ahmet Rıza: Yaşamı ve Düşünce Dünyası”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Sayı:11, 2007.
- Oktay, Gülçin, “Selma Rıza'nın Uhuvvet Romanında “Toplumsal Cinsiyet” ve “Sınıf” Yapıları”, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, sayı:20, Bahar 2016.
- Timuroğlu, Senem, *Kanatlanmış Kadınlar Osmanlı ve Avrupalı Kadın Yazarların Dostluğu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020.
- Toros, Taha, “İlk Türk Kadın Gazeteci Selma Rıza”, *Skylife*, Şubat, 1994.
- <https://www.biyografya.com/biyografi/8955>